

TAAL OP DE ROOSTER

JOSÉ VANDEKERCKHOVE

TAAAL OP DE ROOSTER

**101 VRAGEN
AAN HET
NEDERLANDS**

P E L C K M A N S

INHOUDSTAFEL

1. WAAROM ZEGGEN WE BIM BAM BOM EN NIET BOM BIM BAM?	11	16. ONTSTAAN ER NOG NIEUWE TELWOORDEN?	54
2. SPELEN MEDEKLINKERS SOMS HAASJE-OVER?	14	17. WAAROM KUN JE VOORZETSELS NIET VERTROUWEN?	56
3. WAAROM IS GELIJK SOMS OOK ONGELIJK?	17	18. KOMEN ER NOG NIEUWE VOORZETSELS BIJ?	58
4. WANNEER TRILLEN DE STEM BANDEN?	19	19. HOE PROBEERT TAAL TE VERLEIDEN?	60
5. WAARMEE POETST DE KOETSIER DE POSTKOETS?	21	20. IS HET GROTER DAN OF GROTER ALS? ...	63
6. BESTAAN ER TE VEEL KLINKERS?	24	21. KAN EEN BAKKER WARM ZIJN?	65
7. WAAROM HEBBEN VLAMINGEN BIJ NEDERLANDSE TV-PROGRAMMA'S ONDERTITELS NODIG?	26	22. HOE KLEIN IS GROOT?	67
8. WAAROM ZIJN ER MEER ZWAKKE DAN STERKE WERKWOORDEN?	29	23. HOE LANG KAN EEN SAMENSTELLING ZIJN?	70
9. HEEFT WIE GEZWOMD HEEFT OOK GEZWOMMEN?	33	24. WAAROM BLIJVEN SOMMIGE SAMEN- STELLINGEN LIEVER VERMOMD?	73
10. HOE BELEEFD IS DE GEBIEDENDE WIJS?	35	25. IS EEN HOGESCHOOL OOK HOOG?	75
11. IS NEDERLANDS MOEILIJK?	37	26. KUN JE MET EEN SAMENSTELLING EEN LOOPJE NEMEN?	76
12. ZAL HET LIDWOORD 'HET' VERDWIJNEN?	41	27. HOE BELABBERD IS ALLERBELABBERDST?	78
13. ZULLEN ALLE LIDWOORDEN VERDWIJNEN?	45	28. HOE POPULAIR ZIJN DE ACHTER- VOEGSELS -GATE EN -ETTE?	81
14. BEN JE LIEVER EEN HEEL GOEDE OF EEN HELE GOEDE LERAAR?	47	29. KOMT DE HAMBURGER UIT HAMBURG? ..	85
15. WAAROM MOET JE VOOR TELWOORDEN OP JE HOEDE ZIJN?	50	30. WAAROM HOUDT TAAL VAN KORT?	87
		31. HOE ZIET EEN BANANENZIN ERUIT?	90
		32. WAT HEEFT MARGARINE MET TAAL TE MAKEN?	92

33. HOE WIJD KUN JE EEN TANG OPENZETTEN?	94	51. WAAROM IS EEN TE POPULAIRE MERKNAAM NIET GOED?	139
34. HOE LANG IS DE LANGSTE NEDERLANDSE ZIN?	96	52. IS EEN PATAT OOK EEN AARDAPPEL?	142
35. WAAROM KLINKEN BEKNOPTTE BIJZINNEN SOMS TE GEK?	99	53. KAN EEN KAT EEN WOEFWOEF ZIJN?	143
36. WAAROM KAN EEN TAALFOUT OP DE LACHSPIEREN WERKEN?	101	54. WELKE KLANKEN ZIJN DE BESTE OM IEMAND UIT TE SCHELDEN?	145
37. WAT KENMERKT EEN SLECHTE SLOGAN?	103	55. WAT ZIJN ERFWOORDEN?	148
38. WAT HEEFT 'X IS HET Y VAN Z' MET TAAL TE MAKEN?	105	56. AAN WELKE BUURTALLEN HEEFT HET NEDERLANDS WOORDEN ONTLEEND? ...	150
39. WAAROM STAAT ER NIET WAT ER STAAT?	109	57. GAAT HET NEDERLANDS TE VAAK VREEMD?	152
40. WAT IS DE LINK TUSSEN DE ZEEVAART EN HET NEDERLANDS?	112	58. ZIJN ER VEEL SPOREN VAN HET NEDERLANDS IN ANDERE TALEN?	155
41. WAT LEERT TAAL ONS OVER DE MAATSCHAPPIJ VAN VROEGER?	114	59. WELKE ZIJN DE VAAKST ONTLEENDE NEDERLANDSE WOORDEN?	157
42. WAAROM IS DE ENE WOORDVOLGORDE BETER DAN DE ANDERE?	117	60. HEEFT HET ENGELS OOK VEEL LEENWOORDEN?	159
43. ZIT ER EEN SYSTEEM IN DOKTERSMOPPEN?	119	61. WAAR KOMT PAARDENKRACHT VANDAAN?	161
44. WAAROM ZIJN RECLAMEJONGENS SMOOR OP AIDA?	121	62. KOMEN BARBARISMEN VAN DE BARBAREN?	163
45. HOE KAN EEN TEKST VOORTBOUWEN OP EEN ANDERE?	123	63. IS NEDERLAND DE BAAS VAN HET NEDERLANDS?	166
46. WAAROM ZIJN AFSPRAKEN NODIG?	126	64. ZIJN ER PSEUDO-ENGELSE WOORDEN IN HET NEDERLANDS?	170
47. WAAROM IS TAAL NOOIT NEUTRAAL?	129	65. HOE KOMEN DIE RARE SNUITERS AAN HUN NAAM?	172
48. WAT IS WOKÉ TAALGEBRUIK?	131	66. WAAROM IS BLACK FRIDAY ZWART?	175
49. IS EEN CHIRURG EEN MAN OF EEN VROUW?	133	67. NEMEN WOORDEN SOMS EEN RETOURTJE?	177
50. WAT IS HET VERBAND TUSSEN TAAL EN WERKELIJKHEID?	136	68. KUN JE VOORSPELLEN OF NIEUWE WOORDEN BLIJVERS ZIJN?	179
		69. ONTBREKEN ER WOORDEN IN HET NEDERLANDS?	184

70. WAAR LOOPT HET NEDERLANDS VOOROP?	188	90. WORDT HET NEDERLANDS DOOR HET ENGELS BEDREIGD?	243
71. KAN EEN NEDERLANDER EEN BAKSTEEN IN DE MAAG HEBBEN?	190	91. WELKE REDENEN ZIJN ER OM HET ENGELS TE OMARMEN?	247
72. VERRIJKT OOK HET DUIJS ONZE WOORDENSCHAT?	192	92. WAT IS STANDAARDNEDERLANDS?	250
73. WAAROM VERDWIJNEN WOORDEN?	194	93. HOE KLINTK SOAPTAAL?	254
74. HOE VINDEN WOORDEN EEN SCHULPLAATS?	197	94. WAAR KOMT DIE 'GIJ ZIJT' IN HET VLAAMS VANDAAN?	258
75. WAT IS BETEKENISVERSCHUIVING?	199	95. HOE KLINTK NEDERLANDS OP STRAAT?	261
76. WAAROM IS EEN KLAVERBLAD NIET ALTIJD GROEN?	203	96. IS CHATTEN SPREKEN OF SCHRIJVEN?	266
77. WAAROM IS EEN 'WIFE' GEEN WIJF?	207	97. HOE DIK IS HET WOORDENBOEK IN ONS HOOFD?	269
78. WAAROM WAS EEN ZWART-WITFOTO EERST GEWOON EEN FOTO?	211	98. WAAROM VERHASPELEN WE SOMS WOORDEN?	275
79. HOE KAN EEN ZIN TOT VERWARRING LEIDEN?	213	99. WELKE WERKWOORDEN NODIGEN UIT TOT SPELFOUTEN?	280
80. WAAROM SPELLEN WE ZOALS WE SPELLEN?	217	100. HEEFT HET NEDERLANDS VEEL FAMILIE?	282
81. WAAROM ZIJN 'JOU BROER' EN 'MEN VRIENDIN' FOUT?	219	101. HOE ZIET HET NEDERLANDS VAN OVERMORGEN ERUIT?	286
82. KAN EEN KOMMA GEVOLGEN HEBBEN?	221		
83. HOE DOE JE DINGEN MET TAAL?	223		
84. HOE MAAK JE VAN EEN BELOFTE EEN DREIGING?	225		
85. WAT ZIJN AANGRENZENDE PAREN?	227		
86. WELKE VIER ASPECTEN BEVAT EEN BOODSCHAP?	229		
87. HOE COMMUNICEER JE CONSTRUCTIEF?	232		
88. HOE PRAAT JE RECHT WAT KROM IS?	238		
89. HOE VERPAK JE EEN BOODSCHAP?	240		

Hoe lees je dit boek?

Je kunt dit boek lineair lezen van vraag 1 tot vraag 101.

Je kunt dit boek gewoon op-pakken en lezen waar je op dat moment zin in hebt.

Je kunt vragen en antwoorden die een verwant thema aan-snijden na elkaar lezen. Het schema achter in dit boek kan je hierbij behulpzaam zijn.

Voor Lut

Ik noem je: bloemen

Ik noem je: merel in de vroegte

Ik noem je: mooi

Jan Hanlo

INLEIDING

Taal is een stuk identiteit. Mensen zijn geboeid door taal, door wat ze zeggen, horen en lezen. Ze zijn meer dan eens ook benieuwd naar de systematiek achter het taalgebruik. Ik heb dit heel vaak aan den lijve mogen ondervinden. Oostende, waar ik woon, was en is een stad van vissers en visserij. Het gebeurt meer dan eens dat ik in een volkscafé over taal in gesprek raak. Ik geef nooit de aanzet, maar veel mensen weten dat taal me boeit en komen zelf met vragen naar me toe. Zo iemand was Jean, de visser. Hij is er al enkele jaren niet meer en ik heb nooit zijn achternaam gekend. Voor mij was hij 'Jeantje'. Jeantje heeft me vaak met echte interesse taalvragen gesteld. Ooit raakte ik omringd door vissers die me vroegen om hun duidelijk te maken hoe dat nu eigenlijk met die moeilijke dt-regels zat. Andere vragen gingen over dialect en standaardtaal. Vaak heb ik verwonderde blikken geoogst toen ik zei dat er eerst dialecten waren en pas dan de standaardtaal. Of toen ik hun vertelde dat 'iemand de loef afsteken', 'op de valreep' en 'het loopt de spuigaten uit' met de zeevaart te maken hebben.

Taal op de rooster. 101 vragen aan het Nederlands covert alle disciplines van de taal. Klanken zijn de kleinste eenheden in een taal. Ze vormen samen woorden, woorden groeien uit tot zinnen en zinnen klitten samen in teksten. Woorden, zinnen en teksten hebben een betekenis en woorden kun je ook spellen. Taalverwerving is een complex mentaal en psychisch gegeven. De context waarin je taal inzet, beïnvloedt je taalgebruik. Taal laat je bovendien toe om dingen te doen zoals iemand feliciteren, iets beloven enzovoort.

Taal is ten slotte verwant en lid van een familie. Over al die aspecten bevat dit boek vragen.

De spaarzaam gebruikte taalkundige begrippen worden alle op een eenvoudige manier en heel vaak met voorbeelden toegelicht. Toen ik in 2015 *Rechts is waar de duim links staat* publiceerde, schreef professor Joop van der Horst in het voorwoord: ‘Vandekerckhove is in staat om over taal te schrijven zonder de mensen bang te maken.’ Ik ben deze woorden nu, iets meer dan tien jaar later, weer indachtig geweest.

Veel lees- en taalplezier

José Vandekerckhove

1.

WAAROM ZEGGEN WE BIM BAM BOM EN NIET BOM BIM BAM?

*Bim bam bom, bim bom bam,
bam bim bom, bam bom bim,
bom bim bam en bom bam bim*

Zes mogelijkheden zijn er. Toch kiezen we altijd voor *bim, bam, bom*. Waarom? En waarom zeggen we *mikmak* en niet *makmik*? Waarom *ditjes en datjes* en niet *datjes en ditjes*? Waarom vlieg je ergens met je *klikken en klakken* buiten en niet met je *klakken en klikken*? Waarom is het *tik tak* en *zig zag* en niet *tak tik* en *zag zig*?

Gewoonweg omdat datgene waarvoor we kiezen het makkelijkst uit te spreken is. Neem *bim bam bom*. Als je alleen de klinkers uitsprekt /i/, /a/, /o/, merk je meteen waarom dit de ‘makkelijkste’ volgorde is. De /i/ vorm je vooraan in je mond, de /a/ in het midden en de /o/ meer achteraan. Je maakt dus bij het spreken een vloeiende beweging van voren naar achteren. Een andere volgorde vergt meer mondgymnastiek en dus ook meer inspanning. *Bim bam bom* is gewoon het makkelijkst. Wat taal betreft, denkt de mens veelal economisch. Makkelijk gaat boven moeilijk. De wet van de minste inspanning primeert.

In Nederland zeggen kinderen *pief paf poef*. In het Engels (*piiff paff poof*), het Duits (*piiff paff puff*) en het Frans (*pif paf pouf*) gebruikt men dezelfde volgorde als in Nederland. Deze volgorde ie-a-oe volgt wat taalkundigen noemen het apofonische pad, het pad dat gevolgd wordt bij klinkerverwisseling in verwante woorden. De ie maak je voorin de mond, de a in het midden en de oe achterin.

In Vlaanderen zegt men *pief poef paf*. De Vlaamse volgorde is dus de afwijkende en de moeilijkste om uit te spreken. Dat is vreemd. Kan het te maken hebben met de rijm dwang van het bekende aftelrijmpje?

*Alle Indianen
schieten met bananen
pief poef paf
en jij bent af*

Misschien weet Tati Tovenaar, excuseer, Tita Tovenaar, het. Of de tiftjaf die nog nooit in zijn vogelbestaan tjaftjif gezongen heeft. Misschien maakt een of andere bevlogen influencer het duidelijk op TokTik, sorry, TikTok. Of is het doodgewoon een portie Vlaamse dwarsliggerij?

*Heb je er ooit bij stilgestaan dat onze namen apart niet
bestaan? Ze hangen aan elkaar vast zoals de venus-
schelpjes die we als kind verzamelden in onze breitasjes.
Lilith en Violaine. Altijd in die volgorde.*

Uit: Meisjes van krijt, Lara Taveirne (2025)

Een andere vraag betreft de koppeling van woordparen.

Waarom zeggen we *Suske en Wiske* en niet *Wiske en Suske*?

Waarom *Vroom en Dreesman* en niet omgekeerd?

Waarom *appelen en peren* en niet *peren en appelen*?

Waarom *de dikke en de dunne* (de dikke eerst) en *Laurel en Hardy* (de dunne eerst)?

Het is niet zeer zinvol naar dieperliggende oorzaken te zoeken. Het antwoord is: gewoon omdat het ene beter bekt dan het andere. *Hardy en Laurel* klinkt als een humorloos duo terwijl *Laurel en Hardy* pure fun belooft. Wedden dat de winkelketen *Kamille en Dille* na een paar maanden failliet gaat?

Nog zo'n stel is *vast en zeker* (Nederland) en *zeker en vast* (België). *Vast en zeker* is standaardtaal in het hele taalgebied. *Zeker en vast* is alleen in België standaardtaal. In Nederland is het ongebruikelijk.

Toch is er meer aan de hand dan alleen maar de omdraaiing van de volgorde van de woorden. Met *vast en zeker* wordt in Nederland een verwachting, een waarschijnlijkheid uitgesproken, bijvoorbeeld in: 'Maak je niet druk; het komt *vast en zeker* weer goed (= vast wel, allicht, zeer waarschijnlijk).' De Vlaming die *zeker en vast* gebruikt, drukt een zekerheid uit: 'Ik was zeker en vast gekomen als ik een uitnodiging had gekregen (= beslist, stellig, ongetwijfeld).'

2.

SPELEN MEDEKLINKERS SOMS HAASJE-OVER?

‘Er zit een weps op de heps’ zeggen kinderen weleens (natuurlijk alleen als er daadwerkelijk een weps op de heps zit). De ‘p’ laten ze schaamteloos en zonder mogelijk verweer van de tegenpartij over de ‘s’ springen. Je kunt hun eigenlijk geen ongelijk geven. In hun onbevangen prelude op de volwassenheid verkiezen ze eenvoud nog boven complexiteit. ‘Ps’ is makkelijker uit te spreken dan ‘sp’. Daarom zeg je ook ‘pspsps...’ en niet ‘spspsp...’ als je een kat wilt lokken.

Dat heps en weps fout is, leren ze later wel. Wespen zitten nu eenmaal liever op hespen dan op hepsen.

Alhoewel... als we aan etymologische archeologie doen, blijkt dat die koters, wat ‘weps’ betreft, minder fout zitten dan op het eerste gezicht lijkt. Het woord stamt af van het Proto-Germaanse ‘wap-so’. In het Italiaans ontstond daaruit ‘vespa’, met letteromzetting. En aangezien alle wegen naar Rome leiden, nam het Nederlands dit dan weer over als ‘wesp’.

Dit verschijnsel treffen we meer dan eens in het Standaardnederlands aan, soms ook in het Engels, maar zo goed als nooit in de Duitse standaardtaal.

Nederlands	Engels	Duits
borst	<i>breast</i>	<i>Brust</i>
pers	<i>press</i>	<i>Presse</i>
dertig	<i>thirty</i>	<i>dreißig</i>
derde	<i>third</i>	<i>dritte</i>
vers	<i>fresh</i>	<i>frisch</i>
vorst	<i>frost</i>	<i>Frost</i>

Ook in het Deens komt dit fenomeen voor. In Denemarken zie je in het straatbeeld soms een *Røde Kors Butik* (Rode Kruis, *Red Cross*, *Rotes Kreuz*, allemaal van het Latijnse *crux*).

Het Franse *fromage* (kaas) komt van het het Latijnse *forma* (vorm) en verwijst naar de vorm waarin de melk moest gegoten worden om kaas te maken. Via tussenstadia evolueerde het woord van de dertiende tot de vijftiende eeuw van *forma* via *formage* en *fromaige* naar *fromage*. In het Italiaans is kaas trouwens *formaggio* en in het Catalaans *formatge*.

*Ze stappen, hun bellen al klinken,
de vrome twee horsen te gaar;*

...

Uit: *Rijmsnoer*, Guido Gezelle (1897)

Etymologisch heel merkwaardig is wel het verhaal van *ros*. In het Middelnederlands werd *perd* gebruikt voor trekpaarden en lastpaarden. Kostbare paarden waren een *ors*.

Ros is een erfwoord uit het Proto-Germaans. De *r* en de *o* zijn een tijdje omgewisseld geweest: *ors*. Tegenwoordig staan ze weer in hun oude volgorde: *ros*. Ook de vorm *hors* heeft bestaan. Die kwam onder andere ook nog voor in het gedicht *Twee horsen* van Guido Gezelle.

Ros wordt nu vooral gebruikt voor illustere paarden en in schertsende combinaties als '*stalen ros*' (fiets). *Horse* is in het Engels het standaardwoord voor het dier geworden, zonder de connotatie van 'kostbaar paard'.

Ros leeft ook nog verder in het Ros Beiaard, een folkloristisch paard, dat verwijst naar het zwarte paard in de sage van de *Vier Heemskinderen*. Het is de hoofdfiguur in een tienjaarlijkse middeleeuwse Ros Beiaardommegang in Dendermonde.

Letteromzetting of metathesis is de verwisseling van medeklinkers binnen een woord. Een minder opvallend voorbeeld van dit fenomeen is 'Kerstmis' en 'kerstenen' (christelijk maken), waarvan de stam op Christus teruggaat. Vergelijk met 'Christmas' en 'to christen'. Grappig zijn de namen Asterix en Obelix. De namen van deze striphelden zijn het resultaat van een opzettelijke letteromzetting (om ze te laten lijken op Keltische namen op -rix), respectievelijk van een asterisk (typografische ster) en een obelisk (monumentale stenen gedenknaald).

3.

WAAROM IS GELIJK SOMS OOK ONGELIJK?

*Hij zat op de bank naast de bank
Er zit een pad op het pad
Hij heeft het paard geslagen*

Heeft een echt paard slaag gekregen of werd er tijdens een schaakpartij een paard van het bord genomen? Soms klinken woorden gelijk én worden ze gelijk gespeld, maar hebben ze een andere betekenis.

*Het paard paart in de wei en wij staan erop te kijken
Ik betaal het gelag, zei ze bij luid gelach
Wil je de pony bereiden of berijden?
Dit is voor jou en jouw vriendin*

*Drink niet te veel vermouth
als je vermoedt
dat je nog ver moet*

Woorden klinken soms gelijk, maar worden anders gespeld én hebben een andere betekenis.

'Het regent alweer', zei de regent

Niemand hoeft te bedelen als we alle mensen goed bedelen

Ik vind jouw voornaam heel voornaam

Soms worden woorden gelijk geschreven, maar hebben ze een andere betekenis en worden ze verschillend uitgesproken.

Onze deken zei altijd het kussen te laken.

Fons Jansen, De lachende kerk

Een man gaat zijn vertrouwde krantenwinkel binnen en zegt tegen de verkoper: 'Ik kom mijn krant opzeggen', waarop de verkoper laconiek antwoordt: 'Begint u maar!'

Woorden die gelijk klinken en gelijk gespeld worden, maar een andere betekenis hebben, zijn homoniemen. Soms worden homoniemen gebruikt om taalhumor te creëren.

Ze bereiden een maaltijd

Ze berijden een paard

Woorden die gelijk klinken, maar verschillend gespeld worden en een andere betekenis hebben, zijn homofonen.

Door het scherm te kantelen, verander je de weergave

Van achter de kantelen schoten de boogschutters hun pijlen af

Woorden die gelijk geschreven worden, maar een andere betekenis hebben en verschillend uitgesproken worden, zijn homografen.

4.

WANNEER TRILLEN DE STEM BANDEN?

't kofschip

Herinner je je nog *'t kofschip* van op school? We leerden het als ezelsbruggetje. De medeklinkers van *'t kofschip* zijn stemloos. Je stembanden trillen niet als je ze uitspreekt. Dat doen ze bij stemhebbende medeklinkers wel.

Je kunt dit heel makkelijk nagaan. Neem je strottenhoofd tussen duim en wijsvinger. Druk niet te hard, want je moet nog vele pagina's lezen. Zeg luidop de stemhebbende 'zzzzzz'. Je voelt je stembanden trillen. Dat doen ze niet als je luidop de stemloze 'sssss' zegt.

*ex-fokschaapshit, 't sexy fokschaap, sexy fokschaapshit,
xtc-koffieshop, kofschiptaxietje, soft ketchup, sexy
ketchupfeest*

Onder invloed van het Engels zijn nieuwe klankcombinaties zoals *cash* /sj/ en *fix* /ks/ frequent geworden in het Nederlands. Zowel /sj/ als /ks/ zijn stemloze combinaties die niet zo direct van *'t kofschip* af te lezen zijn. Daarom ontstonden er nieuwe ezelsbruggetjes.

« 20 Als extra hulpmiddel kunnen ze nuttig zijn, maar ze zijn niet mijn ding.

Naast mijn supermarkt ligt een gezellige kroeg die *'t Kofschip* heet. No way dat ik ooit in *'t Sexy Fokschaap* een Orval ga drinken.

5.

WAARMEE POETST DE KOETSIER DE POSTKOETS?

Met postkoetspoetsmiddel natuurlijk!

De koetsier poetst de postkoets met postkoetspoetsmiddel

De meid snijdt recht en de knecht snijdt scheef

*Als een potvis in een pispot pist, heb je een pispot vol
potvispis*

*De knappe kapper kapt knap, maar de knecht van de
knappe kapper kapt knapper dan de knappe kapper kapt*

Als je snel spreekt, struikel je soms over combinaties van medeklinkers of over klanken die op elkaar lijken. Een bekend verhaalje gebaseerd op een tongtwister is dat van *Rabarberbarbara*. In vereenvoudigde vorm gaat het ongeveer als volgt. Een zekere Barbara kon ongelooflijk lekkere rabarbertaart maken. Na een tijdje ging men haar ‘Rabarberbarbara’ noemen. Er was zodanig veel interesse voor haar taart dat ze besloot de zaken commercieel aan te pakken. Ze opende een bar, de *Rabarberbarbarabar*. Ze had vele vaste klanten, onder anderen drie barbaren die er dagelijks te vinden waren. Als snel werden die door de andere stamgasten de *Rabarberbarbarabarbarbaren* genoemd.

Na verloop van tijd begon ook hun barbier de zaak te frequenteren: de *Rabarberbarbarabarbarbarenbarbier*. Die barbier brouwde als hobby bier. Barbara begon dit bier in haar bar te verkopen. Het kreeg de welluidende naam *Rabarberbarbarabarbarbarenbarbierbier*.

Tongtwisters of tongbrekers zijn taalkundige constructies die doelbewust zijn ontworpen om de articulatie te verbeteren. Tongbrekers zijn moeilijk uit te spreken omdat ze de hersenen en spraakorganen dwingen om in een hoog tempo vergelijkbare klanken en woorden te produceren.

NACHTMERRIE

Ooit was het mijn droom om voetbalanalist te worden, tot ik een nachtmerrie kreeg. Ik moest voetbalcommentaar geven bij de match België-Tsjechië.

Ik had destijds een fankaart van Chelsea (Eden Hazard speelde daar toen), met Petr Čech in het doel. Die dag stond hij ook in het Tsjechische doel. Dat ging nog. Dat had ik nog aangekund. Maar stel je eens een elftal voor met namen zoals Włodzimierz Smolarek, Krzysztof Kaczmarek, Nezjištěno Szczotkować en Wojciech Szczęsny als reservedoelman. Tijdens een wedstrijd geleid door scheidsrechter Václav Těšínský, met een optreden in de pauze van Katarzyna Szczot en na de match voor allen een bol Česnečka (knoflooksoep).

Dan is Hans Vanaken of Frenkie de Jong toch wel een stuk comfortabeler.

Met scheidsrechter Jaap Visser, Pommeliën Thijs in de pauze en na de match voor allen tomatensoep met balletjes.

Ik ben dus geen voetbalanalist geworden. Ik heb die droom begraven. Toch overvalt me, zelfs nu nog, af en toe een weemoedige bui. Dromen geef ik ongaarne op.

Ook in het Nederlands hebben we medeklinkerstapelingen. Angstschreeuw (8 medeklinkers) en slechtstschrijvend (9 medeklinkers) worden alleen overtroffen door borsjtsjschranzend (10 medeklinkers). Maar die woorden had ik nooit in mijn voetbalcommentaar nodig gehad.

*Aan het begin van Nederlandse woorden en lettergrepen kunnen ten hoogste drie medeklinkers na elkaar voorkomen, en dan nog alleen als de eerste daarvan een 's' is en de derde een 'l' of 'r' (splijten, spreken...). Daarom is bv. 'stroop' een correct Nederlands woord en *tsroop niet. Ook woorden als 'schrijven' vallen onder deze regel (s + ch + r).*

*Bij medeklinkerclusters van twee (brand, plat, klep...) zijn er eveneens restricties. Niet elke medeklinkercluster is aanvaardbaar in het Nederlands (bv. knap en prijs wel, maar *nkap en *rpijs niet).*

Dergelijke regels zijn taalspecifiek. Er zijn talen zoals het Tsjechisch die combinaties van vier medeklinkers (strč, prst, skrz...) toelaten. Voor Nederlandstaligen zijn dergelijke clusters moeilijk uit te spreken.

6.

BESTAAN ER TE VEEL KLINKERS?

't Kost Olga ruim vijf jaar voordat zij hoort waar Augustus zich ophoudt. Bij Olga's aankomst in Azincourt vindt zij 't huis van Augustus op slot (bij zag zijn schoonkind hooguit ooit 'ns kort), waarbij niks d'r op wijst dat zij 't huis ook maar in mag. Daarna wordt Augustus toch mild voor haar. Hij wil toch 'ns nagaan wat voor prima donna zo'n hartstocht in zijn zoon losmaakt...

Valt er je iets op in deze tekst?

In 1969 schreef George Perec de roman *La Disparition*, waarin de letter 'e', de meest voorkomende klinker in het Frans en het Nederlands geen enkele keer voorkomt. Het duurde tot 2009 vooraleer de Nederlandstalige versie van de hand van Guido van de Wiel verscheen onder de titel *'t Manco*. Let erop hoe 't, 'ns en d'r als vervanging dienen voor *het, eens* en *er*.

Journalisten van de krant *Sud Ouest* bootsten dit procedé bij wijze van 'plaisanterie' na. Ze schreven een artikel waarin de eenentwintigste letter van het alfabet, de 'u', niet voorkwam. Er was daar dan

ook een aanleiding toe. In het centrum van de Franse Pyreneeënstad Pau is er namelijk sinds een aantal jaar een klinkerdief actief. Die gaat met de letter 'u' op de gevel van handelszaken aan de haal.

Een paar voorbeelden (waar 'u' stond, staat hier *): St*dio 6+4 – Photographie, GSM-Cliniq*e en Instit*t de Bea*té (toevallig net achter een U-bocht gelegen).

Fetisjisme? Een fobie voor de letter 'u' in het straatbeeld, 'ufobie' (niet te verwarren met 'ufofobie')? Een grapjas? Een verzamelaar?

Kan zijn. In ieder geval iemand naar wie de f*cking politie op zoek is en voor wie ooit het uur U zal aanbreken.

WAAROM HEBBEN VLAMINGEN BIJ NEDERLANDSE TV-PROGRAMMA'S ONDERTITELS NODIG?

‘Geef die vier rozen aan je zes zussen. Dat is goed voor de Nederlandse economie en een cadeautje op tijd en stond is altijd leuk’, dat zei mijn vader, een therapeut die in Vinkeveen woont, tegen John, een politieagent uit Maastricht.

Dit klinkt hedentendage in het Nederlands-Nederlands (zeker in het Hollands) ongeveer als:

‘Geeff die fier roowzen aan je ses sussen. Dat is goed voor de Neejdelandse eejenemie en een kedoowtje op taid en stond is altait luik’, dat sei men fader, een teejreput die in Finkefeejn woownt, teejgen Sjon, een pelitsie-egent aut Mestricht.

Het Nederlands-Nederlands en het Belgisch-Nederlands verschillen meer en meer van elkaar wat uitspraak betreft. Het gevolg van deze evolutie (eejfelutsie) is onder andere dat Vlaamse en Nederlandse tv-programma's wederzijdse ondertiteling nodig hebben.

Er is in het Nederlands-Nederlands, zeker van boven de rivieren, een verstemlozing van de stemhebbende 'v' en 'z' aan de gang. Die klinken vaak als een stemloze /f/ en /s/: *vier, veel, zus, zoet een zak vol verse vruchten* klinken als *fier, feel, sus, soet en een sak fol ferse fruchten*.

De -r die in Vlaanderen als een tongpunt-r of huig -r uitgesproken wordt, wordt in grote delen van Nederland als een soort van Engelse -r uitgesproken, de zogenaamde Gooise -r.

De -tie in emotie, evolutie... wordt vaak als /tsie/ uitgesproken.

Een heldere klinker in een onbeklemtoonde lettergreep wordt vaak dof uitgesproken: 'banaan' en 'politie' klinken dan als /benaan/ en /pelitsiel/.

In Nederland wordt in heel wat woorden de -eu als /ui/ uitgesproken: euthanasie en therapeut klinken als /uiteneziel/ en /teejrepuut/.

Meest opvallend is zeker de uitspraak van de lange -ee en de lange -oo. Er is een verschuiving van een éénklank (monofoon) naar een tweeklank (diffoon). *Beet* en *boot* klinken als /beejt/ en /boowt/.

In het Poldernederlands gaat de uitspraak zelfs in de richting van /baait/en /bout/.

De Nederlandse taalkundige Jan Stroop bedacht de term 'Polder-nederlands' om het verschijnsel aan te duiden dat sommige AN-tweeklanken met een meer open mond worden uitgesproken.

**Ik hou van jou, blijf bij mij, samen is het leuk klinkt dan als:
Ik haauw fan jaauw, blaaif baai maai, same is het luik.**

Poldernederlands is een sociolect. Hoe hoger de sociale klasse van de spreker, hoe meer kans dat hij of zij met een Poldernederlands accent zal spreken.

Stroop voorspelde dat het Poldernederlands het nieuwe Standaardnederlands zou worden, en dat is zich aan het voltrekken. De Poldernederlandse uitspraak komt ondertussen niet meer alleen in de Randstad, maar in grote delen van Nederland voor.

8.

WAAROM ZIJN ER MEER ZWAKKE DAN STERKE WERKWOORDEN?

*Doen 'k een haveloos meisje was
doen stiet gij mij met den voet
Had gij dat woord gezwegen
het hadde geweest al goed*

Uit: Ic stont op hoghe bergen (middeleeuws lied)

De zwakke werkwoorden zijn overweldigend in de meerderheid. Sterke werkwoorden vormen de uitzondering. Ook in taal geldt de wet van de spierballen. De minderheid past zich aan de meerderheid aan. De sterke werkwoorden worden stelselmatig kleiner in aantal. Vormen zoals biek (van bakken), wies (van wassen = groeien), stiet (van stoten), dierf (van durven), loech (van lachen) en wrocht (van werken) zijn fossielen geworden.

Aanvankelijk blijven de sterke en zwakke vorm naast elkaar bestaan tot uiteindelijk alleen de dominante vorm overblijft. Enkele voorbeelden waarbij de beweging van sterk naar zwak bijna voltooid is:

<i>raden</i>	<i>raadde</i> 98%	<i>ried</i> 2%
<i>spugen</i>	<i>spuugde</i> 93%	<i>spoog</i> 7%
<i>schuilen</i>	<i>schuilde</i> 99%	<i>school</i> 1%

*Toen onlangs op de Prinsengracht myn hoed te water
woei – Frits zegt: waaide – heb ik den man die hem my
terugbracht, een dubbeltje gegeven, en hy was tevreden*

Uit: Max Havelaar, Multatuli (1860)

Bij andere werkwoorden is de situatie nog onduidelijk. Ze komt zelfs aan bod in het eerste hoofdstuk van *Max Havelaar*, wanneer Batavus Droogstoppel ingaat op het taalgebruik van zijn zoon Frits. Droogstoppel is het blijkbaar gewoon om ‘woei’ te zeggen. Frits, zijn zoon, volgt de nieuwe trend en verkiest ‘waaide’.

Een ander voorbeeld is *ervaren*. Van oorsprong is dit een sterk werkwoord (*ervoer, heeft ervaren*). Tegenwoordig komt ook de zwakke verledentijdvorm (*ervaarde*) geregeld voor, zowel in België als in Nederland.

Hoe minder vaak een sterk werkwoord gebruikt wordt, hoe groter de kans is dat het uiteindelijk zwak wordt. De frequentie is een belangrijke maatstaf. Sterke werkwoorden voor dagelijkse dingen als eten, slapen, zitten, gaan, geven, nemen... lopen weinig ‘risico’ om zwak te worden. Blinken en schelden zijn bijvoorbeeld veel minder frequent en zullen sneller zwak worden (*blinkte, scheldde* in plaats van *blonk* en *schold*).

<i>bloemlezen</i>	<i>bloemleesde</i>	<i>heb gebloemleesd</i>
<i>zweefvliegen</i>	<i>zweefvliegede</i>	<i>heb gezweefvlieged</i>
<i>stofzuigen</i>	<i>stofzuigde</i>	<i>heb gestofzuigd</i>